

ՄԵՐԻ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ

Հայաստանի եվրոպական համալսարանի հանրային
և միջազգային իրավունքի ամբիոն հայցորդ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԲՈՂՈՔԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ ԵՎ ԿԱՌՈՒՅՎԱԾՔԱՅԻՆ ՏԱՐՐԵՐԸ

Վարչական բողոքի իրավական բնույթը և կառուցվածքային տարրերը բացահայտելու նպատակով ուսումնասիրվել են վարչական բողոքի վերաբերյալ իրավաբանական գրականության մեջ ձևավորված տարբեր մոտեցումները և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության կարգավորումները, որի արդյունքում սույն հոդվածում բացահայտվել են վարչական բողոքի հիմնական կառուցվածքային տարրերը՝ սուբյեկտը, առարկան, հիմքերը, պահանջը և հասցեատերը: Քննարման առարկա են դարձվել վարչական բողոքարկման վարույթի իրականացման և վարչական կարգով իրավունքների պաշտպանության գործընթացում դրանց նշանակության հետ կապված հարցերը: Կատարված հետազոտության արդյունքում հիմնավորվել և հատուկ ընդգծվել է, որ վարչական բողոքը հանդիսանում է վարչական բողոքարկման վարույթի առանցքային, կարևորագույն կառուցվածքային այն տարրը, որի միջոցով անձինք իրենց իրավունքների պաշտպանության նպատակով նախաձեռնում են վարչական ակտի, վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության վարչական կարգով բողոքարկումը: Այսպիսով, կատարված հետազոտությունները թույլ են տալիս գալ այն եզրահանգման, որ վարչական բողոքը հանդիսանում է վարչական բողոքարկման վարույթ հարուցելու իրավական հիմք, իսկ դրա կառուցվածքային տարրերի փոխկապակցվածությունն ու ամբողջությունն ապահովում են վարչական բողոքարկման վարույթի արդյունավետ իրականացումը և վարչական կարգով իրավունքների պատշաճ պաշտպանությունը:

Հիմնաբառեր-վարչական բողոք, վարչական բողոքարկում, վարչական վարույթ, վարչական ակտ, սուբյեկտիվ հանրային իրավունքներ, իրավունքի պաշտպանություն, վարչական վերահսկողություն, վարչաիրավական վեճ, արտադատական կարգ, վարչական արդարադատություն:

Ներածություն

Վարչական բողոքարկման ինստիտուտը, որպես անձանց իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմ, վարչական իրավունքի զարգացման ներկա փուլում ունի առանձնահատուկ նշանակություն, քանի որ այն հնարավորություն է տալիս առանց դատական միջամտության ապահովել վարչական մարմինների գործունեության վերահսկողությունը՝ միաժամանակ նպաստելով ՀՀ վարչական դատարանի ծանրաբեռնվածության՝ բեռնաթափմանը:

Այս համատեքստում նախ անհրաժեշտ է անդրադառնալ վարչական ակտերի, ինչպես նաև վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության (այսուհետ՝ ակտ) բողոքարկման գործընթացի առանցքային տարրի՝ վարչական բողոքի հասկացությանը: Վարչական բողոքը հենց այն իրավական միջոցն է, որը հնարավորություն է տալիս անձին նախաձեռնել բողոքարկման վարույթը, և հետևաբար, վարչական բողոքի իրավաբանական բնույթի և բովանդակության հստակեցումն անհրաժեշտ է ավելի խորությամբ պատկերացնելու վարչական կարգով բողոքարկման ինստիտուտի կառուցվածքը և այն ներկայացնելու նշանակությունն ու գործառույթը: Բացի այդ, վարչական բողոքի իրավական բնույթի և բովանդակության հստակեցումը հնարավորություն է տալիս հասկանալ դրա դերն ու նշանակությունը անձանց իրավունքների պաշտպանության համակարգում:

Հայաստանի Հանրապետության վարչաիրավական համակարգի համատեքստում վարչական բողոքի էությունը անհրաժեշտ է գնահատել նաև Սահմանադրությամբ երաշխավորված պատշաճ վարչարարության իրավունքի (Սահմանադրություն, հոդվ. 50)² լույսի ներքո: Տվյալ դեպքում վարչական բողոքը, հանդես գալով որպես վարչական բողոքարկման ինստիտուտի առանցքային կառուցվածքային տարր՝ հնարավորություն է տալիս անձին ապահովել իր իրավունքների պաշտպանությունը, վերականգնումը վարչական համակարգի ներսում: Սա կարևոր է նաև վարչական արդարադատության արդյունավետության տեսանկյունից, քանի որ նպաստում է վարչական վեճերի արագ և համեմատաբար նվազ ծախսատար լուծմանը՝ ուղղակիորեն հանգեցնելով ՀՀ վարչական դատարանի ծանրաբեռնվածության նվազեցմանը:

Վարչական բողոքի իրավական բնույթի վերաբերյալ տեսական մոտեցումների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս ենթադրել, որ վարչական բողոքն ունի մի քանի իրավական նշանակություն՝ հանդիսանալով և՛ որպես անձի սուբյեկտիվ հանրային իրավունքի իրացման ձև (դրա միջոցով անձը նախաձեռնում է իր իրավունքների պաշտպանության գործընթացը), և՛ որպես այն վարչական բողոքարկման վարույթ հարուցելու իրավական հիմք, որի շրջանակներում իրականացվում է վարչական վերահսկողություն վարչական ակտերի, վարչական մարմինների գործողությունների կամ

անգործության նկատմամբ: Միաժամանակ, վարչական բողոքը հանդես է գալիս որպես վարչաիրավական վեճի արտադատական լուծման գործընթացի առանցքային կառուցվածքային տարր:

Սույն հետազոտության շրջանակներում վարչական բողոքը դիտարկվում է որպես բազմաբովանդակ իրավական երևույթ, որի բովանդակության ամբողջական բացահայտումը ենթադրում է դրա հասկացության և իրավական բնույթի, ինչպես նաև կառուցվածքային տարրերի վերլուծություն:

Հետազոտության մեթոդաբանությունը

Սույն ուսումնասիրության մեթոդական հիմքը ձևավորվում է ֆորմալ-տրամաբանական և ֆորմալ-իրավական, ինչպես նաև համակարգային, կառուցվածքային-գործառութային, համեմատական և իրավական վերլուծության մեթոդների կիրառմամբ, որոնք օգտագործվել են ուսումնասիրության, հասկացությունների և իրավական բովանդակության բացահայտման գործընթացում: Ուսումնասիրվել են վարչական բողոքի վերաբերյալ իրավաբանական գրականության մեջ ձևավորված տարբեր մոտեցումները, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության կարգավորումները, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարանի կողմից քննվող վարչական գործերի քանակի վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները:

Հետազոտության արդյունքներ և քննարկում

Վարչական բողոքի հասկացության և իրավական բնույթի վերաբերյալ իրավաբանական գրականության մեջ առկա մոտեցումները միասնական չեն, ինչը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ վարչական բողոքը վարչաիրավական համակարգում ունի բազմաշերտ նշանակություն: Այն դիտարկվում է ինչպես սուբյեկտիվ հանրային իրավունքների պաշտպանության իրավական գործիք, այնպես էլ վարչական վերահսկողության և վարչական բողոքարկման վարույթի առանցքային կառուցվածքային տարր: Ուստի և վարչական բողոքի հասկացությունը բացահայտելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել դրա էությունը ոչ միայն ձևական-իրավական, այլ նաև գործառութային և ինստիտուցիոնալ տեսանկյուններից:

Իրավաբանական գրականության մեջ բողոքը դիտարկվում է որպես պահանջ⁴, խնդրանք⁵, միջնորդություն⁶, դիմում⁷ և այլն: Օրինակ՝ Գ.Ն. Բախրախի կարծիքով վարչական բողոքն անձի դիմումն է ուղղված իրավասու սուբյեկտին՝ խախտված իրավունքների վերականգնման կամ դրանց խախտումը կանխելու պահանջով:

Ն.Վ. Գրիգորևայի կարծիքով «բողոք ներկայացնելը ցանկացած դեպքում ենթադրում է գործողությունների իրականացում, իսկ բողոքն ինքնին, իր բովանդակությամբ, ներառում է խնդրանք, պա-

հանջ, կոչ պետական մարմնին կամ պաշտոնատար անձին՝ իրավունքների կամ օրինական շահերի պաշտպանության վերաբերյալ»⁹: Միաժամանակ Ա. Ն. Արտամոնովը գտնում է, որ «բողոք» հասկացությունը պետք է սահմանվի ոչ թե որպես «դիմում», այլ որպես «պահանջ»: Նրա կարծիքով «բողոք ներկայացնելով համապատասխան պետական մարմնին՝ քաղաքացին պարզապես չի ցանկանում մատնանշել իր իրավունքների և օրինական շահերի խախտումը որևէ պաշտոնատար անձի կամ մարմնի կողմից, այլ պահանջում է այդ խախտման վերացում և խախտված իրավունքների վերականգնում»¹⁰: Ի տարբերություն նշված մոտեցման՝ Վ. Կոբալևսկին բողոքը սահմանում է որպես միջնորդություն և հանդես է գալիս «պահանջ» տերմինի օգտագործման դեմ, քանի որ վարչական բողոքը կարող է նպատակ ունենալ ընդդիմանալ ոչ միայն ապօրինի, այլև իշխանության մարմնի ոչ նպատակահարմար գործողություններին¹¹:

Այսպիսով, իրավաբանական գրականության մեջ վարչական բողոքի վերաբերյալ միասնական մոտեցում չի ձևավորվել, ինչը պայմանավորված է վարչական բողոքի իրավական բնույթի առանձնահատկություններով և դրա բազմակողմանի նշանակությամբ: Հեղինակների մի մասը բողոքը դիտարկում է որպես դիմում, մյուսներն այն բնորոշում են որպես պահանջ, միջնորդություն կամ խնդրանք՝ ելնելով այն հանգամանքից, թե բողոքի որ կողմն են առանցքային համարում:

Կատարված ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տալիս, որ անկախ բնորոշումների տարբերություններից՝ հեղինակների մոտեցումները, ըստ էության, հանգում են այն միասնական գաղափարին, ըստ որի՝ վարչական բողոքը հանդիսանում է անձի կողմից իրավասու վարչական մարմնին ուղղված իրավական միջոց, որով անձինք ձգտում են ապահովել իրենց իրավունքների պաշտպանությունը: Եվ այս առումով վարչական բողոքը, ըստ էության, հանդիսանում է վարչական բողոքարկման վարույթի հիմքը և վարչական կարգով իրավական պաշտպանության իրականացման կարևոր միջոց:

Իրավաբանական գրականության մեջ ձևավորված տարբեր մոտեցումները, վստահաբար, կարևոր նշանակություն ունեն վարչական բողոքի բնույթի բացահայտման համար, սակայն, միաժամանակ վարչական բողոքի էության ամբողջական ընկալման համար անհրաժեշտ է անդրադառնալ նաև դրա իրավական կարգավորմանը և համապատասխան օրենսդրական կարգավորումների ուսումնասիրության արդյունքում պարզել, թե վարչական բողոքն ինչպես է ընկալվում և կարգավորվում Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ: Այսպիսով, վերոնշյալ տեսական մոտեցումները պետք է դիտարկել Հայաստանի Հանրապետության վարչաիրավական կարգավորումների

համատեքստում՝ պարզելու համար՝ օրենսդիրը վարչական բողոքը դիտարկում է որպես դիմում, պահանջ, միջնորդություն, իրավունքների պաշտպանության միջոց, թե՞ վարչական բողոքարկման վարույթ հարուցելու իրավական հիմք, ինչը հնարավորություն կտա մեզ գնահատելու վարչական բողոքի տեղն ու նշանակությունը վարչական բողոքարկման համակարգում և դրա դերը անձի իրավունքների պաշտպանության համակարգում:

Թեև Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ վարչական բողոքի հասկացության հստակ սահմանումը տրված չէ, սակայն ամրագրված է վարչական բողոք ներկայացնելու՝ անձանց իրավունքը և դրա իրականացման կարգը: Մասնավորապես, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվել է, որ անձինք իրենց իրավունքները պաշտպանելու նպատակով իրավունք ունեն բողոքարկելու վարչական ակտերը, այդ թվում՝ զուգորդվող վարչական ակտերի միջամտող դրույթները, ինչպես նաև վարչական մարմնի գործողությունը կամ անգործությունը (այսուհետ՝ ակտ) («Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 69)՝

Նույն օրենքի 70-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ակտը կարող է բողոքարկվել վարչական կամ դատական կարգով: Օրենքով նախատեսված դեպքերում ակտը կարող է բողոքարկվել դատական կարգով միայն վարչական կարգով բողոքարկվելուց հետո: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վարչական կարգով բողոք կարող է ներկայացվել ակտն ընդունած՝

ա) վարչական մարմին:

բ) վարչական մարմնի վերադաս վարչական մարմին: (...) («Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 70, մաս 1, 2):

Միաժամանակ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 72-րդ հոդվածով սահմանվել են բողոքին ներկայացվող պահանջները, որի համաձայն՝ ի թիվս այլնի՝ բողոքը պետք է պարունակի բողոքարկման առարկան և բողոք բերողի պահանջը: («Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 72):

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 73-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ բողոքի հիման վրա իրականացվող վարչական վարույթը հարուցվում է բողոքը վարչական մարմնում մուտքագրելու օրը: («Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 73, մաս 1):

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի նշված և դրանց հետ փոխկապակցված մյուս իրավակարգավորումների համակարգային վերլուծությունը մեզ

հնարավորություն է տալիս առանձնացնել վարչական բողոքի հիմնական հատկանիշները և բացահայտել դրա իրավական բնույթը:

Մասնավորապես «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորումներից հետևում է, որ վարչական բողոքը կապված է ինչպես վարչական ակտի, այնպես էլ վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության վիճարկման, (բողոքարկման) հետ և ներկայացվում է այն դեպքում, երբ անձը գտնում է, որ համապատասխան վարչարարության արդյունքում խախտվել են իր իրավունքները: Նշվածից հետևում է, որ վարչական բողոքն, ինքնին, ենթադրում է իրավական հակասության առկայություն վարչական մարմնի և անձի միջև, և վարչական բողոքի ներկայացման նպատակը հենց այդ հակասության վարչական կարգով վերանայման ապահովումն է:

Օրենսդրական կարգավորումների վերլուծությունից հետևում է, որ վարչական բողոքը չի հանդիսանում պարզապես տեղեկատվական բնույթի դիմում, քանի որ այն ներկայացվում է վարչական ակտն անվավեր ճանաչելու, վարչական մարմնին որոշակի գործողություն կատարելուն պարտավորեցնելու, որոշակի գործողություն դադարեցնելու և այլ իրավական հետևանքներ առաջացնելու, իրավական արդյունքի հասնելու նպատակով: Այսինքն՝ վարչական բողոքն ուղղված է անձի իրավունքների պաշտպանությանը: Ընդ որում, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանվել է այն մոտեցումը, որի համաձայն՝ անձը կարող է վարչական բողոք ներկայացնել իր իրավունքների պաշտպանության նպատակով: Նշված մոտեցումը թույլ է տալիս ճիշտ ընկալել վարչական բողոքի իրավական բնույթը՝ որպես անձի իրավունքների պաշտպանության անհատական միջոց:

Միաժամանակ վարչական բողոքի ներկայացմամբ հարուցվում է բողոքի հիման վրա իրականացվող վարչական վարույթը, որի շրջանակներում իրավասու վարչական մարմինը ստուգում է վիճարկվող վարչական ակտի, վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության իրավաչափությունը: Հետևաբար վարչական բողոքը համդիսանում է վարչական բողոքարկման վարույթի հարուցման իրավական հիմքը:

Այսպիսով, հաշվի առնելով ինչպես իրավաբանական գրականության մեջ ձևավորված մոտեցումները, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված իրավակարգավորումները՝ վարչական բողոքը կարող ենք բնորոշել որպես իրավասու վարչական մարմնին ուղղված իրավական պահանջ, որով անձինք նախաձեռնում են վարչական բողոքարկման վարույթ՝ իրենց իրավունքները պաշտպանելու նպատակով վիճարկելով վարչական ակտը, վարչական մարմնի գործողությունը կամ անգործությունը:

Վարչական բողոքի նման բնորոշումը, ընկալումը հնարավորություն է տալիս վարչական բողոքը դիտարկել ոչ միայն որպես իրավասու վարչական մարմնին ուղղված առանձին պահանջ կամ դիմում, այլ որպես վարչական բողոքարկման ինստիտուտի առանցքային կառուցվածքային տարր, որպիսի մոտեցումը կարծում ենք, առավել ամբողջական է արտահայտում վարչական բողոքի իրավական բնույթը, քանի որ այն միաժամանակ հանդես է գալիս որպես անձի իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված իրավական միջոց, վարչական ակտի, վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության վիճարկման ձև և վարչական բողոքարկման վարույթ հարուցելու իրավական հիմք:

Վերոգրյալի հիման վրա պետք է արձանագրել, որ վարչական բողոքի իրավական բնույթը չի կարող ամբողջությամբ բացահայտվել այն միայն որպես դիմում կամ պահանջ դիտարկելով: Վարչական բողոքի էությունը բացահայտվում է վարչական կարգով իրավունքների պաշտպանության և վարչական մարմինների գործունեության իրավաչափության վերանայման գործընթացում դրա գործառնությանն նշանակության միջոցով:

Վարչական բողոքի հասկացության ուսումնասիրությունն առանց դրա կառուցվածքային տարրերի բացահայտման ամբողջական լինել չի կարող: Կառուցվածքային տարրերի միջոցով է հնարավոր առավել հստակ պատկերացնել վարչական բողոքի բովանդակությունը և գործառնական նշանակությունը:

Վարչական բողոքի կառուցվածքային տարրերի շարքում, առաջին հերթին, առանձնանում է վարչական բողոք բերող սուբյեկտը, այսինքն՝ այն անձը, ում իրավունքները խախտվել են: Այսպիսով, այս տարրն ուղղակիորեն արտացոլում է վարչական բողոքի անհատական բնույթը, քանի որ վարչական բողոքը պայմանավորված է կոնկրետ անձի իրավունքների խախտմամբ և ուղղված է դրանց պաշտպանությանը: Հենց բողոք բերող սուբյեկտի առկայությունն է վարչական բողոքը տարբերակում հանրային կամ ընդհանուր վարչական վերահսկողությունից՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վարչական բողոքարկման հիմքում ընկած է անձի սուբյեկտիվ հանրային իրավունքի իրացումը: Այսինքն՝ վարչական բողոքի միջոցով անձը վարչական կարգով արձագանքում է իր իրավունքներին միջամտող գործունեությանը՝ վարչարարությանը, և նախաձեռնում այդ իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված համապատասխան վարչական վարույթ:

Հաջորդ տարրը վարչական բողոքի առարկան է, որը ներառում է այն վարչական ակտը, վարչական մարմնի գործողությունը կամ անգործությունը, որոնք բողոքարկվում են: Առարկայով է պայմանավորված վարչական վեճի նյութական հիմքը և բողոքարկման սահմանները, քանի որ հենց դրա միջո-

ցով է որոշվում, թե վարչական մարմնի ո՞ր ակտը, գործողությունը կամ անգործությունն է վիճարկվում և ի՞նչ ծավալով պետք է իրականացվի վարչական բողոքարկման վարույթը: Այն սահմանում է նաև վերանայման շրջանակները, քանի որ իրավասու մարմինը բողոքի քննության ընթացքում գնահատում է միայն բողոքարկման առարկա հանդիսացող վարչարարության իրավաչափությունը: Ավելին, բողոքի առարկայով են պայմանավորված վարչական վեճի բովանդակությունը, փաստական և իրավական շրջանակները, ինչպես նաև բողոքարկման արդյունքում կայացվող վարչական ակտի հնարավոր սահմանները:

Երրորդ տարրը վարչական բողոքի հիմքերն են, որոնք հանդիսանում են վարչական ակտի կամ վարչական մարմնի վարքագծի ոչ իրավաչափ լինելու, անձի իրավունքների խախտման հետ կապված իրավական և փաստական հիմնավորումները: Հենց հիմքերի առկայությամբ են պայմանավորված բողոքի հիմնավորվածությունը և դրա քննության անհրաժեշտությունը, քանի որ դրանց միջոցով է բողոք բերող անձը ցույց գալիս վարչական ակտի, վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության ենթադրյալ ոչ իրավաչափությունը և հիմնավորում իր իրավունքների խախտման փաստը: Բողոքի հիմքերով են պայմանավորված իրավասու վարչական մարմնի կողմից իրականացվող վերանայման ծավալն ու ուղղվածությունը: Բողոքի հիմքերը կարևոր նշանակություն ունեն նաև վարչական բողոքարկման վարույթի արդյունավետության տեսանկյունից, քանի որ դրանց հստակ ձևակերպումը հնարավորություն է տալիս բողոքը քննող վարչական մարմնին լիարժեք գնահատելու վիճարկվող վարչարարության իրավաչափությունը:

Բողոքի կառուցվածքային տարրերից է նաև պահանջը, որով բողոք բերող անձը ձևակերպում է իրավասու վարչական մարմնից իր ակնկալվող իրավական արդյունքը: Այն կարող է ուղղված լինել վարչական ակտի անվավեր ճանաչմանը, գործողության դադարեցմանը, գործողություններ կատարելուց ձեռնպահ մնալուն և այլն:

Պահանջն առանձնահատուկ նշանակություն ունի վարչական բողոքի բովանդակության տեսանկյունից. դրա միջոցով է հստակեցվում բողոք բերող անձի կամարտահայտությունը և բողոքարկման նպատակը: Պահանջով են պայմանավորվում նաև բողոքի քննության շրջանակները և բողոքարկման վարույթի արդյունքում իրավասու վարչական մարմնի կողմից կայացվելիք որոշման հնարավոր սահմանները, այդ որոշման տեսակը, քանի որ վարչական մարմինը, որպես կանոն, կաշկանդված է ներկայացված պահանջի առարկայով և բովանդակությամբ:

Անհրաժեշտ է նշել, որ պահանջը սերտորեն փոխկապակցված է նաև բողոքի առարկայի և հիմ-

քերի հետ և պետք է բխի վիճարկվող վարչական ակտի, վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության բնույթից և հիմնավորվի բողոքում ներկայացված փաստերով և համապատասխան իրավական նորմերով: Այնպես, որ պահանջը ապահովում է վարչական բողոքի ներքին կառուցվածքային ամբողջականությունը:

Որպես վարչական բողոքի կառուցվածքային տարր կարող է դիտարկվել նաև բողոքի հասցեատերը՝ այն իրավասու վարչական մարմինը որին օրենսդրությամբ վերապահված է համապատասխան վարչական բողոքի քննությունը և լուծումը: Վարչական բողոքը կարող է քննվել ինչպես ակտն ընդունած վարչական մարմնի, այնպես էլ վերադաս վարչական մարմնի կողմից՝ կախված օրենսդրական համապատասխան կարգավորումներից: Ուստի տարբեր կարող են լինել նաև բողոքի քննության արդյունքում կայացվող որոշումների բովանդակությունն ու իրավական հետևանքները, քանի որ յուրաքանչյուր վարչական մարմին գործում է իր իրավասության շրջանակներում: Մասնավորապես, եթե բողոքը քննվում է բողոքարկվող ակտն ընդունած վարչական մարմնի կողմից, ապա վերջինս իրավասու է անվավեր կամ առ ոչինչ ճանաչել իր իսկ ընդունած վարչական ակտը, ընդունել նոր վարչական ակտ, դադարեցնել ոչ իրավաչափ գործողությունը կամ կատարել հայցվող գործողությունը: Մինչդեռ, վերադաս վարչական մարմինը բացի նշված որոշումներից իրավասու է նաև բեկանել գրավոր վարչական ակտը և հանձնարարել վարչական ակտն ընդունած ստորադաս վարչական մարմնին՝ ընդունելու նոր վարչական ակտ կամ դադարեցնել ոչ իրավաչափ գործողությունը կամ կատարել հայցվող գործողությունը:

Այսպիսով, վարչական բողոքի կառուցվածքային տարրերի ուսումնասիրությունը մեզ թույլ է տալիս արձանագրել, որ վարչական բողոքը հանդիսանում է բարդ և բազմակողմանի վարչաիրավական երևույթ, որի յուրաքանչյուր տարրն ունի ինքնուրույն նշանակություն, սակայն դրանք գործում են փոխկապակցված՝ միասին ձևավորելով վարչական բողոքի ամբողջական կառուցվածքը:

Վարչական բողոքի տարրերի համակցությունը հնարավորություն է տալիս ապահովել վարչական բողոքարկման վարույթի որոշակիությունն ու կանխատեսելիությունը, բողոքի պատշաճ քննությունը և վարչական վեճի արագ և արդյունավետ լուծումը: Հետևաբար, կարելի է փաստել, որ վարչական բողոքի կառուցվածքային տարրերը ոչ միայն ձևավորում են բողոքի ներքին կառուցվածքը, այլ նաև պայմանավորում են վարչական կարգով անձանց իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ իրականացումը:

Եզրակացություն

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ

վարչական բողոքը հանդիսանում է վարչական իրավունքի կարևորագույն կառուցվածքային տարրերից մեկը, ինչի միջոցով ապահովվում է անձանց սուբյեկտիվ հանրային իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը: Այն հնարավորություն է տալիս նախաձեռնել վարչական ակտի, վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության արտադատական կարգով բողոքարկման վարույթ, որի շնորհիվ հնարավոր է դառնում առանց դատական միջամտության վերահսկել վարչական մարմինների գործունեության օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը՝ միաժամանակ նպաստելով վարչական արդարադատության համակարգի արդյունավետությանը:

Միաժամանակ իրավաբանական գրականության մեջ վարչական բողոքի վերաբերյալ բազմազան մոտեցումները վկայում են այն մասին, որ վարչական բողոքն ունի բարդ և բազմաբովանդակ իրավական բնույթ: Հետազոտության արդյունքները թույլ են տալիս եզրահանգել, որ բողոքը չի կարող դիտարկվել միայն որպես դիմում կամ պահանջ. այն պետք է դիտարկվի որպես համալիր իրավական երևույթ, որը միաժամանակ ներառում է և՛ ընթացակարգային, և՛ նյութական բաղադրիչներ: Վարչական բողոքը պետք է դիտարկել որպես վարչական բողոքարկման վարույթի առանցքային կառուցվածքային տարր, որի բովանդակությունը բացահայտվում է դրա կառուցվածքային տարրերի՝ սուբյեկտի, առարկայի, պահանջի, հիմքերի և հասցեատիրոջ, համակարգային վերլուծության միջոցով, ինչը թույլ է տալիս առավել հստակ ընկալել վարչական բողոքի իրավաբանական էությունը և դրա գործառական նշանակությունը: Ընդ որում, վարչական բողոքի կառուցվածքային տարրերի համակցությունն ապահովում է վարչական բողոքարկման վարույթի որոշակիությունն ու կանխատեսելիությունը, բողոքի պատշաճ քննությունը և վարչական վեճի արդյունավետ լուծումը:

Կատարված հետազոտության արդյունքում կարելի է փաստել, որ վարչական բողոքը հանդիսանում է վարչական կարգով իրավունքների պաշտպանության իրականացման կարևոր իրավական ձև, որով անձինք նախաձեռնում են վարչական բողոքարկման վարույթ՝ իրենց իրավունքները պաշտպանելու նպատակով վիճարկելով վարչական ակտը, վարչական մարմնի գործողությունը կամ անգործությունը:

¹ Վիճակագրական տվյալների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ վերջին տարիներին ՀՀ վարչական դատարանում ստացված գործերի քանակն էականորեն աճել է: Մասնավորապես, 2015 թվականին դատարան մուտք է եղել 8853, 2016 թվականին՝ 12011, 2017 թվականին՝ 16661, 2018 թվականին՝ 13909, 2019 թվականին՝ 12629, 2020 թվականին՝ 12622, 2021 թվականին՝ 15431, 2022 թվականին՝ 9886, 2023 թվականին՝ 13305, 2024 թվականին՝ 21329, իսկ 2025 թվականին՝ 25954 գործ (Տե՛ս դատարանների 2015-2025թթ. գործունեության վերաբերյալ հաշվետվությունները, <https://court.am/hy/statistic?>, 25.04.2026):

² Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ՀՀՊՏ 201.12.21/Հատուկ թողարկում Հոդ. 1118, 26.04.2026թ., <https://www.arlis.am/hy/acts/102510>:

³ Տե՛ս, օրինակ, Бахрах Д. Н. Административное право России. - М.: НОРМА, 2000. - С. 357–359, Зеленцов А. Б. Административно-правовой спор: вопросы теории. - М.: РУДН, 2005. - С. 47–53, Загряцков М. Д.

⁴ Административная юстиция и право жалобы в теории и законодательстве. - М., 1925. - С. 19–24.

⁵ Տե՛ս, Артамонов А. Н. Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. - Омск, 2003. - 215 с. С 25.

⁶ Տե՛ս, Защита гражданских прав (суд, милиция, прокуратура): практическое пособие. Екатеринбург, 1999. С. 5.

⁷ Տե՛ս, Килясханов И.Ш. Институт обжалования в административной деятельности органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук. М., 1984. С. 182.

⁸ Տե՛ս, Загряцков М.Д. Административная юстиция и право жалобы в теории и законодательстве / М.Д. Загряцков. М.: Издательство «Право и жизнь», 1925. 95 с.

⁹ Տե՛ս, Бахрах Д.Н., Семенов А.В. Понятие “административная жалоба” / Административное право на рубеже веков: Межвузовский сборник научных трудов / Д.Н. Бахрах, С.Д. Хазанов. Екатеринбург: Изд-во Урал. Ун-та, 2003. - С. 121

¹⁰ Տե՛ս, Григорьева Н. В. Обжалование как форма правовой защиты прав и законных интересов участников уголовного процесса в досудебном производстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. - Москва, 2000. -230 с. С 14.

¹¹ Տե՛ս, Артамонов А. Н. Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. - Омск, 2003. - 215 с. С 25.

¹² Տե՛ս, Кобалевский В. Советское административное право // Административная юстиция: конец XIX – начало XX века: хрестоматия. – Воронеж, 2004. - Ч. 2. С. 195, 197.

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք, ՀՀՊՏ 2004.03.31/18(317) Հոդ. 413, հոդվ. 69, 26.04.2026թ., <https://www.arlis.am/hy/acts/220987>:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Артамонов А. Н. Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. - Омск, 2003. - 215 с.

2. Артамонов А. Н. Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. - Омск, 2003. - 215 с.

3. Бахрах Д. Н. Административное право России. - М.: НОРМА, 2000.

4. Бахрах Д.Н., Семенов А.В. Понятие «административная жалоба» / Административное право на рубеже веков: Межвузовский сборник научных трудов / Д.Н. Бахрах, С.Д. Хазанов. Екатеринбург: Изд-во Урал. Ун-та, 2003.

5. Григорьева Н. В. Обжалование как форма правовой защиты прав и законных интересов участников уголовного процесса в досудебном производстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. - Москва, 2000. - 230 с.

6. Зеленцов А. Б. Административно-правовой спор: вопросы теории. - М.: РУДН, 2005. - С. 3. Загряцков М. Д. Административная юстиция и право жалобы в теории и законодательстве. - М., 1925.

7. Защита гражданских прав (суд, милиция, прокуратура): практическое пособие. Екатеринбург, 1999. Килясханов И.Ш. Институт обжалования в административной деятельности органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук. М., 1984. С. 182.

8. Загряцков М.Д. Административная юстиция и право жалобы в теории и законодательстве / М.Д. Загряцков. М.: Издательство «Право и жизнь», 1925 95 с.

9. Кобалевский В. Советское административное право // Административная юстиция: конец XIX – начало XX века: хрестоматия. - Воронеж, 2004. – Ч. 2.

10. Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին Հայաստանի Հանրապետության օրենք, ՀՀՊՏ 2004.03.31/18(317) Հոդ. 413, հոդվ. 69, 26.04.2026թ., <https://www.arlis.am/hy/acts/220987>:

11. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ՀՀՊՏ 201.12.21/Հատուկ թողարկում Հոդ. 1118, 26.04.2026թ., <https://www.arlis.am/hy/acts/102510>:

Мери Амбарцумян

Соискатель кафедры публичного и международного
права Европейского университета Армении

РЕЗЮМЕ

Правовая природа и структурные элементы административной жалобы

В целях раскрытия правовой природы и структурных элементов административной жалобы нами были исследованы различные подходы, сформировавшиеся в юридической литературе относительно административной жалобы, а также соответствующие положения законодательства Республики Армения. В результате в настоящей статье были выявлены основные структурные элементы административной жалобы — субъект, предмет, основания, требование и адресат, а также рассмотрены вопросы, связанные с их значением в процессе осуществления административного обжалования и защиты прав в административном порядке. В результате проведенного исследования было обосновано и особо подчеркнуто, что административная жалоба является ключевым и важнейшим структурным элементом производства по административному обжалованию, посредством которого лица в целях защиты своих прав инициируют административное обжалование административного акта, действия или бездействия административного органа. Таким образом, проведенное исследование позволяет прийти к выводу о том, что административная жалоба представляет собой правовое основание для возбуждения производства по административному обжалованию, а взаимосвязанность и целостность ее структурных элементов обеспечивают эффективное осуществление производства по административному обжалованию и надлежащую защиту прав в административном порядке.

Ключевые слова: административная жалоба, административное обжалование, административное производство, административный акт, субъективные публичные права, защита прав, административный контроль, административно-правовой спор, внесудебный порядок, административная юстиция.

Meri Hambardzumyan

PHD Candidate at the Chair of Public and International Law,
European University of Armenia

SUMMARY

The legal nature and structural elements of an administrative complaint

For the purpose of revealing the legal nature and structural elements of the administrative complaint, we have studied various approaches formed in legal literature regarding the administrative complaint, as well as the regulations of the legislation of the Republic of Armenia, as a result of which the main structural elements of the administrative complaint — the subject, object, grounds, claim, and addressee — have been revealed in the present article, and issues related to their significance in the process of the implementation of administrative appeal proceedings and the protection of rights through administrative procedures have been examined. As a result of the conducted research, it has been substantiated and particularly emphasized that the administrative complaint constitutes the key and most important structural element of administrative appeal proceedings through which individuals, for the purpose of protecting their rights, initiate the administrative appeal of an administrative act or the action or inaction of an administrative body.

The conducted research allows us to arrive at the conclusion that the administrative complaint constitutes the legal basis for initiating administrative appeal proceedings, while the interrelatedness and integrity of its structural elements ensure the effective implementation of administrative appeal proceedings and the proper protection of rights through administrative procedures.

Key words: administrative complaint, administrative appeal, administrative proceedings, administrative act, subjective public rights, protection of rights, administrative control, administrative dispute, extrajudicial procedure, administrative justice.

Բնագիրը ներկայացվել է 22.05.2026թ.
Ընդունվել է տպագրության 27.05.26թ.